

การเมืองทัศนภาพ: ว่าด้วยการเมือง อำนาจ ศิลปะ และการมองเห็น สู่ความหมายทางวัฒนธรรม

เอกรินทร์ ต่วนศิริ¹

หนังสือเล่มนี้ ได้ทำหน้าที่เปิดพรมแดนใหม่ในแวดวงวิชาการรัฐศาสตร์ ที่ให้นามว่า “การเมืองทัศนภาพ” โดยบัณฑิต จันทร์โรจน์กิจ โดยหนังสือเล่มนี้เป็นผลผลิตจากการรวมบทความต่างกรรมต่างวาระ ที่ผู้เขียนได้สะสมความคิดมาอย่างเสมอตลอดระยะเวลา 16 ปีที่ผ่านมา ตั้งแต่ปี 2549 จนถึงหนังสือเล่มนี้ที่อยู่ในมือผู้อ่าน

หากพิจารณาชื่อหลักและชื่อรองของหนังสือเล่มนี้ ก็ย่อมเข้าใจได้ว่ามีสองสิ่งมาอยู่ด้วยกัน คือ การเมืองและศิลปะ โดยผู้เขียนเชิญชวนให้ผู้อ่านได้พิจารณา การตีความผ่านทฤษฎีอย่างรัดกุม ถือว่าเป็นตำราพื้นฐานสำหรับการเข้าใจการเมืองในชีวิตประจำวัน (politics of everyday life) ไม่ว่าจะเป็นใกล้ตัวมากที่สุดสำหรับคนยุคปัจจุบัน คือ สื่อสังคม (social media) การโฆษณาทั้งจากรัฐและทุน ที่เห็นอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน และศิลปะร่วมสมัย ที่มีอาจจะแยกจากการเมือง

โครงสร้างของหนังสือเล่มนี้ ได้วางบทไว้ทั้งหมด 8 บทด้วยกัน ก่อนจะไปสู่ตัวบท ก็มี “ความนัยคำนำ โดยถนอม ช่างกดี เป็นหัวหนังสือ ตั้งคำถามอันแหลมคมต่อการนิยามของคำว่าศิลปะ ที่ไม่ได้อยู่ภายใต้อุ้งมือของศิลปินแต่เพียงอย่างเดียว โดยการตีความว่าศิลปะเป็นของทุกคน กล่าวให้ชัดคือ “ทุกคนสามารถเป็นศิลปิน” ซึ่งเป็นการมองอยู่ในฐานสำนักคิดแบบหลังสมัยใหม่ (postmodern) ตามด้วย “ทฤษฎีการเมืองของการทัศนภาพ” โดยยุคติ มุกดาวิจิตร ที่ชี้ชวนให้เห็นถึงความสำคัญของทฤษฎีของการศึกษาการเมืองทัศนภาพ ที่หนังสือเล่มนี้ได้ทำหน้าที่เปิดบทสนทนาให้มีการถกเถียงแนวคิดทฤษฎี การแลกเปลี่ยนทางด้านวิชาการเรื่องนี้มากขึ้น

การเปิดฉากด้วยบทที่ 1 **วิธีการของวัฒนธรรมทัศนภาพ** ที่ชวนพินิจพิเคราะห์ในแง่ของญาณวิทยา (epistemology) ต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคมสมัยใหม่ ผ่านวัตถุตั้งแต่สถาปัตยกรรม เมือง จนไปถึงการมองศิลปะสมคบคิด ผ่านนักคิด ทฤษฎีทางด้านศิลปะ

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

บทที่ 2 **ระบบของภาพตัวแทน/และความหมาย** คือการนำเสนอเพื่อทำความเข้าใจวัฒนธรรมทัศน์ของภาพตัวแทน (representation) กับระบบสัญลักษณ์และความหมาย ซึ่งทั้งสองระบบมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับการทำความเข้าใจและวิเคราะห์ความหมายของวัฒนธรรมทัศน์ โดยผ่านนักคิดสจวร์ต ฮอลล์ (Stuart Hall) โรลันด์ ยาร์ตส์ (Roland Barthes) และมิเชล ฟูโก (Michel Foucault)

บทที่ 3 **มองเวลาในการเมืองทัศน์ผ่านศิลปะ** บทนี้ชวนให้อ่านทำความเข้าใจเรื่องเวลาผ่านสภาวะสมัยใหม่และสภาวะร่วมสมัย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการ “นิยามใหม่” และ “ความสามารถในการสร้างคำนิยามใหม่” (redefine/ renewable) ความน่าสนใจของบทนี้คือการวิเคราะห์ “ร่างอารยะของชาวสยาม” จากภาพยนตร์เรื่องทวิภพผ่านแนวคิดปิตาธิปไตย (patriarchy) ที่มองว่าทวิภพไม่ได้บอกถึงเรื่องของประวัติศาสตร์สยามในอดีตที่ผ่านมา แต่เรื่องทวิภพกำลังกล่าวถึงเวลาและสถานการณ์ของประเทศไทย ที่สร้างกระแสกลับไปใช้ความคิดแบบชาตินิยมเมื่อเผชิญภัยต่าง ๆ เช่น สถานการณ์เศรษฐกิจต้มยำกุ้งเมื่อปี 2540 เป็นต้น

บทที่ 4 **การเมืองทัศน์กับศิลปะร่วมสมัย** การเชื่อมโยงเรื่องสภาวะสมัยใหม่ (modernity) และสภาวะร่วมสมัย (contemporary) ภายใต้บริบทที่สยามต้องการอธิบายศิลปะแบบสยามต่อคนภายนอกเข้าใจถึงความเป็นสยามที่มองผ่านศูนย์อำนาจคือวังและวัด เป็นต้น นอกจากนี้บทนี้ชวนให้อ่านได้เห็นศิลปะจากภูมิภาคอุษาคเนย์ สุดท้ายการเผชิญหน้ากับสภาวะสมัยใหม่ของไทย ผู้เขียนได้สรุปว่าต้องเผชิญอยู่กับความอิหลัทธิเหลือ

บทที่ 5 **ค้นความเป็นการเมืองให้กับศิลปะ** บทนี้ได้ตั้งคำถามอันท้าทายกับคำอธิบายว่าศิลปะแยกออกจากเมือง โดยอธิบายถึงความเป็นมาของกระแส “ศิลปะเพื่อชีวิต ศิลปะเพื่อประชาชน” ในสังคมไทย โดยหยิบข้อถกเถียงสำคัญคือ เรื่องศิลปะเพื่อศิลปะ (art for art's sake) ศิลปะการเมืองหรือศิลปะเพื่อชีวิต (art for life) ตั้งแต่ปลายทศวรรษที่ 2500 จนถึงสถานการณ์การเมืองในยุคสมัยการเมือง กปปส. บทนี้ถือว่าเป็นบทที่ชวนอ่านและทบทวนบทบาทของศิลปินต่อจุดยืนอุดมการณ์ทางการเมืองผ่านปรากฏการณ์การแสดงออกผลงานด้านศิลปะของแวดวงศิลปินในประเทศไทย

บทที่ 6 **ชะตากรรมของภาพเขียนและโปสเตอร์การเมือง** มองบทเรียนจากจีนสู่สังคมไทย บทนี้เป็นการเปรียบเทียบวัฒนธรรมทัศน์ในจีนและไทย ผ่านภาพโปสเตอร์การเมือง การสร้างความหมาย การช่วงชิง และการให้ความหมายใหม่ของการปฏิบัติการทางวัฒนธรรมทัศน์

บทที่ 7 **จริยธรรมของการพบพานกับศิลปะร่วมสมัย** ความน่าสนใจของบทนี้คือ การนำกรณีของ ฤกษ์ฤทธิ์ ตีระวนิช มาอธิบายเพื่อทำความเข้าใจว่าการใช้เสรีภาพโดยไม่มีกรอบจำกัดจะนำไปสู่สภาวะไร้ระเบียบหรือไม่ ซึ่งคำถามนี้ได้ถูกตอบด้วยการศึกษาตัวอย่างในห้องทดลองทางวัฒนธรรม

บทที่ 8 **สู่การเมืองทัศน์: ทัศนียภาพของการต่อต้าน** สำหรับบทปิดท้ายฉบับของเล่มนี้ เริ่มด้วยการทำความเข้าใจเรื่อง “วัฒนธรรมทัศน์” วิธีการและการทำความเข้าใจการเมืองของวัฒนธรรมทัศน์ ซึ่งเป็นการเดินเข้าสู่พื้นที่ของการเมืองทัศน์ จะเห็นได้ว่าวัตถุประสงค์สำคัญของการเมืองทัศน์คือการทำลายความคุ้นเคยในชีวิตประจำวันของเราที่ “มองเห็น” สิ่งต่าง ๆ ราวกลับว่ามันเป็น “ความ

จริง” หรือ “สัจจะ” ที่รออยู่ให้เราไป “มองเห็น” หรือ “ค้นพบ”

เมื่อได้อ่านหนังสือเล่มนี้ คงต้องกล่าวว่าประมาณ 15 ปีที่ผ่านมา มีหนังสือภาคภาษาไทยให้ชื่อว่า “มองหาเรื่อง: วัฒนธรรมทางสายตา”² โดยสมเกียรติ ตั้งมโน ที่ถากถางพรมแดนความรู้เรื่องนี้กล่าวให้ถึงที่สุด การเปิดพรมแดนของหนังสือเล่มนี้ คือภารกิจของปัญญาชนสาธารณะ ที่ต้องให้เครดิตกับผู้เขียนและสำนักพิมพ์สมมติ ที่ช่วยให้ที่ทางงานวิชาการของการศึกษาการเมืองและศิลปะ ผนวกเข้าด้วยกันได้อย่างลงตัว

² สมเกียรติ ตั้งมโน. 2549. มองหาเรื่อง: วัฒนธรรมทางสายตา. มหาสารคาม: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.